

Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (1914-1923) ΚΑΙ Η ΜΑΥΡΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ

(Επιμόρφωση κατηχητών ΑΔ)

Κωνσταντίνος Χολέβας – Πολιτικός Επιστήμων

Η συμπλήρωση εκατό ετών από τη Μικρασιατική Καταστροφή και την πυρπόληση της Σμύρνης από τακτικούς Τούρκους στρατιώτες και ατάκτους Τσέτες μάς δίνει την κατάλληλη αφορμή για να θυμηθούμε τα δύσκολα τριάντα χρόνια της Γενοκτονίας. Αναφέρομαι στην περίοδο 1894-1924, κατά την οποία οι Οθωμανοί Σουλτάνοι, οι Νεότουρκοι και οι Κεμαλικοί, βάσει σχεδίου, εξόντωσαν το Χριστιανικό στοιχείο, Έλληνες και Αρμενίους, στη Μικρά Ασία, στον Πόντο και στην Ανατολική Θράκη.

Στις 28 Αυγούστου με το Παλαιό Ημερολόγιο, άρα στις 10 Σεπτεμβρίου με το Νέο, μαρτύρησε ο Άγιος Χρυσόστομος (Καλαφάτης), ο Μητροπολίτης Σμύρνης. Θανατώθηκε από τον μαινόμενο τουρκικό όχλο κατόπιν διαταγής του Τούρκου στρατηγού Νουρεντίν όταν μπήκαν στην Σμύρνη οι Τούρκοι, τακτικοί και άτακτοι. Η μορφή του συμβολίζει το δράμα του Μικρασιατικού Ελληνισμού. 100 χρόνια μετά θυμόμαστε, διότι δεν θέλουμε να επαναληφθούν τα γεγονότα. Θυμόμαστε με περίσκεψη, συγκίνηση και ερευνητική διάθεση. Επιδιώκουμε να μην επαναληφθούν τα λάθη του παρελθόντος.

Όχι, δεν ήταν «συνωτισμός» αυτό που έγινε το 1922. Ήταν το αποτέλεσμα μιας προσχεδιασμένης Γενοκτονίας. Από το 1914, με το μαύρο Πάσχα των Θρακών και τη σφαγή στην παραλιακή Φώκαια, μέχρι τον Αύγουστο- Σεπτέμβριο του 1922 ο Ελληνισμός της Ανατολής, Μικρασιάτες, Πόντιοι, Ανατολικοθρακιώτες, υπέστη τις συνέπειες του σχεδίου των Νεοτούρκων αρχικά και των Κεμαλικών εθνικιστών στη συνέχεια. Το σχέδιο απαιτούσε να εξοντωθούν οι Χριστιανοί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Να μείνει το κράτος τουρκικό και ισλαμικό. Έλληνες, Αρμένιοι, Ασσύριοι ήσαν οι κυριώτεροι στόχοι.

Αμέτρητα τα θύματα. Οι Ισραηλινοί ιστορικοί ερευνητές Benny Morris και Dorit Zeenit υπολογίζουν σε 2,5 εκατομμύρια τον συνολικό αριθμό των Χριστιανών που θανατώθηκαν με εκτελέσεις, βασανιστήρια, εκτοπίσεις, βιασμούς, τάγματα εργασίας και άλλες μεθόδους. Οι ίδιοι εκτιμούν ότι ενώ στα τέλη του 19ου αιώνα οι Χριστιανοί στην Αυτοκρατορία

αποτελούσαν το 20% του συνολικού πληθυσμού, το 1924 έφτασαν στο 2% μόνον. (Βλέπε στα ελληνικά το βιβλίο τους: Η Τριακονταετής Γενοκτονία).

Το κίνημα των Νεοτούρκων, γνωστό επισήμως ως Κομιτάτο «Ένωση και Πρόοδος» εμφανίστηκε στην καταρρέουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία τον Ιούλιο του 1908. Αρχικά έδωσαν την εικόνα των μεταρρυθμιστών και δήλωναν επηρεασμένοι από τη Δυτική Ευρώπη και από τις ιδέες Γάλλων κοινωνιολόγων. Το 1911 σε μυστικό Συνέδριό τους στη Θεσσαλονίκη αποφάσισαν τη Γενοκτονία. Τον Ιανουάριο του 1913 με πραξικόπημα στην Κωνσταντινούπολη πήραν την εξουσία στα χέρια τους.

Οι ηγέτες τους ήσαν τρεις, εξ ίσου φανατικοί. Ο Ενβέρ, ο Ταλαάτ και ο Τζεμάλ. Ο Ταλαάτ θεωρείται ο εγκέφαλος της Γενοκτονίας των Αρμενίων. Ο Μουσταφά Κεμάλ, ο αργότερα επονομασθείς Ατατούρκ, ήταν μεσαίο στέλεχος των Νεοτούρκων. Από τον Μάιο του 1919 αυτονομήθηκε και ίδρυσε τη δική του κυβέρνηση, γνωστή ως κυβέρνηση της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης της Άγκυρας. Αλλά στο ζήτημα της Γενοκτονίας ακολούθησε την πολιτική των Νεοτούρκων. Άλλωστε ένας διακεκριμένος Τουρκολόγος της εποχής μας, ο Ολλανδός Erik Zürcher, περιλαμβάνει τον Κεμάλ στην ευρύτερη περίοδο των Νεοτούρκων.

Για τα σχέδια των Νεοτούρκων γράφει ο τότε Πρέσβυς των ΗΠΑ στην Κωνσταντινούπολη Χένρυ Μοργκεντάου: «Το πάθος τους για τον εκτουρκισμό του έθνους έμοιαζε να απαιτεί λογικά την εξολόθρευση όλων των Χριστιανών, Ελλήνων, Σύρων και Αρμενίων. Με τον ίδιο τρόπο που θαύμαζαν τους μωαμεθανούς κατακτητές του 15ου και 16ου αιώνα πίστευαν ηλιθιωδώς ότι αυτοί οι μεγάλοι πολεμιστές είχαν κάνει ένα μοιραίο λάθος, αφού είχαν πλήρως την εξουσία να αφανίσουν τους χριστιανικούς πληθυσμούς και αμέλησαν να το κάνουν». (Ambassador Morgenthau's story, 1918).

Πρέπει σήμερα να αναδείξουμε διεθνώς τη Γενοκτονία του Ελληνισμού σε όλο το χρονικό εύρος και σε όλη τη γεωγραφική της έκταση. Η διαστρέβλωση της Ιστορίας στο όνομα δήθεν της βελτιώσεως των ελληνοτουρκικών σχέσεων τελικά αποθράσυνε την Τουρκία.

Ας θυμηθούμε με χρονολογική σειρά τα γεγονότα:

Περίοδος Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το 1894- 1896 ο Σουλτάνος Αβδούλ Χαμίτ Β', τον οποίο θαυμάζει ο Ερντογάν, διατάσσει μαζική εξόντωση

των Αρμενίων, τους οποίους θεωρούσε ταραχοποιά και διασπαστικά στοιχεία. Με ψευδείς κατηγορίες περί δήθεν επαναστατικών και ενόπλων κινημάτων, οι Τουρκικές αρχές, κυρίως η Χωροφυλακή που ήταν στρατιωτικό σώμα, βίασαν, εφόνευσαν ή εξόρισαν εκατοντάδες χιλιάδες Χριστιανών Αρμενίων.

Περίοδος Νεοτούρκων. Διωγμοί 1914- 1922. Από το 1908 -εν μέρει- και από το 1913 -με πλήρη έλεγχο- την Οθωμανική Αυτοκρατορία διοικούσε το Κίνημα των Νεοτούρκων, δηλαδή αξιωματικών οι οποίοι εμφανίσθηκαν, όπως προαναφέραμε, με ψεύτικο φιλελεύθερο προσωπείο. Η πραγματική ιδεολογία τους ήταν η πλήρης τουρκοποίηση της αυτοκρατορίας και η εξόντωση ή/ και εκδίωξη όλων των Χριστιανικών εθνοτήτων. Οι πιο πολυάριθμες εθνότητες ήταν οι Έλληνες και οι Αρμένιοι. Από τον Απρίλιο του 1914, πριν από την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οι Νεότουρκοι άρχισαν τις σφαγές και εκτοπίσεις των Ελλήνων στην Ανατολική Θράκη και στα παράλια της Ιωνίας με αποκορύφωμα τα δραματικά γεγονότα της Φώκαιας (Ιούνιος 1914). Τη σφαγή, τις εκτοπίσεις, τα καταναγκαστικά έργα και τα βασανιστήρια στα Τάγματα Εργασίας και γενικώτερα τους διωγμούς του Ελληνισμού κατά την Περίοδο 1914-1918 στην Ανατολική Θράκη, στην Ανατολική και Δυτική Μικρά Ασία και στον Πόντο καταγράφει λεπτομερώς η **Μαύρη Βίβλος** του Οικουμενικού Πατριαρχείου, η οποία εκδόθηκε το 1919, όταν η Κωνσταντινούπολη ήταν υπό τον έλεγχο των Συμμάχων.

Κατά τη διάρκεια του Πολέμου η Τουρκία έλαβε μέρος με την πλευρά των Γερμανών και Αυστριακών, ενώ η Ελλάς από το 1917 έλαβε ενεργό μέρος με το στρατόπεδο της Entente, δηλαδή των Άγγλων, Γάλλων και άλλων συμμάχων. Διαρκούντος του Πολέμου η σφαγή των Ελλήνων συνεχίσθηκε και είναι μία περίοδος, στην οποία δεν έχουμε δώσει η δέουσα σημασία. Η εξόντωση των Μικρασιατών Ελλήνων ολοκληρώθηκε με την υποχώρηση του Ελληνικού Στρατού τον Αύγουστο του 1922 και με τις σφαγές του Αυγούστου- Σεπτεμβρίου 1922.

Δεύτερο μέρος Γενοκτονίας των Αρμενίων. Τον Απρίλιο του 1915 οι Νεότουρκοι καλυπτόμενοι πίσω από τον καπνό των μαχών του Α' Παγκοσμίου Πολέμου συνέχισαν τη σφαγή και εκτόπιση των Αρμενίων. Συμβολική είναι η ημερομηνία της 24^{ης} Απριλίου 1915, όταν όλοι οι επιφανείς Αρμένιοι της Κωνσταντινουπόλεως συνελήφθησαν και εκτοπίσθηκαν με τρένα στα βάθη της Ανατολίας,. Ελάχιστοι επέζησαν.

1919: Αποκορύφωση της Γενοκτονίας του Ποντιακού Ελληνισμού. Στις 19 Μαΐου 1919 αποβιβάζεται στην Σαμψούντα του Πόντου ο αξιωματικός Μουσταφά Κεμάλ, ο οποίος ίδρυσε το εθνικιστικό κίνημα των Τούρκων και τελικά κατέλυσε το σουλτανικό καθεστώς. Ο Κεμάλ, ο οποίος αργότερα ονομάστηκε Ατατούρκ, δηλαδή ο πατέρας των Τούρκων, έδωσε τη διαταγή για την εξόντωση των Ελλήνων της Μαύρης Θάλασσας συνεχίζοντας τον διωγμό που είχε αρχίσει το 1916. Πολλοί από τους Ποντίους οργάνωσαν αντάρτικο, αλλά τελικά υπέκυψαν στις υπέρτερες τουρκικές δυνάμεις. Καταδίκες προσχεδιασμένες εκτελέστηκαν από το τουρκικό Δικαστήριο της Ανεξαρτησίας στην Αμάσεια του Πόντου και εκατοντάδες Έλληνες Πόντιοι απαγχονίσθηκαν. Πολλοί άλλοι βρήκαν βίαιο θάνατο με διάφορους τρόπους. Άνω των 350.000 Ελλήνων είναι τα θύματα της Γενοκτονίας στον Πόντο.

1919- 1924. Η περίοδος των Κεμαλικών- Τούρκων εθνικιστών και η Μικρασιατική Καταστροφή. Στις 2 Μαΐου 1919 η Ελλάδα, με εντολή της Διασκέψεως Ειρήνης των Παρισίων και ως νικήτρια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, αποβιβάζει στρατό στη Σμύρνη. Η περιοχή παραμένει τυπικά υπό Οθωμανική κυριαρχία και προβλέπεται δημοψήφισμα μετά από 5 χρόνια για να κριθεί η τελική τύχη της περιοχής. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι με την πλευρά των ηττημένων. Η Συνθήκη των Σεβρών του Ιουλίου 1920 δίδει στην Ελλάδα ως κανονικό έδαφος, δηλαδή με πλήρη ενσωμάτωση, την Ανατολική Θράκη πλην Κωνσταντινουπόλεως. Ο Εθνικός Διχασμός και η υποχώρηση του Στρατού μας, παρά τις αρχικές επιτυχίες, είχαν ως κατάληξη την αποκορύφωση της Γενοκτονίας εις βάρος του Ελληνισμού. Η Σμύρνη, οι Κυδωνίες- Αϊβαλί και άλλα κέντρα του Μικρασιατικού Ελληνισμού βρέθηκαν τον Αύγουστο- Σεπτέμβριο 1922 στο επίκεντρο του τουρκικού φανατισμού. Άγιοι Νεομάρτυρες αναδεικνύονται, όπως ο Χρυσόστομος Σμύρνης και πολλοί άλλοι κληρικοί.

Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 1922: Η Ελλάδα αναγκάζεται να εκκενώσει την Ανατολική Θράκη, αν και μας είχε δοθεί προ δύο ετών. Χιλιάδες Έλληνες έρχονται ως πρόσφυγες στη Δυτική Θράκη και στη Μακεδονία. Οι κάτοικοι της Αδριανουπόλεως και του Κάραγατς ιδρύουν το 1923 τη Νέα Ορεστιάδα στον Έβρο. Η Ανατολική Θράκη από το 1920 έως την ανακωχή των Μουδανιών του Σεπτεμβρίου 1922 ήταν πλήρως ενσωματωμένη στην ελληνική επικράτεια και εξέλεγε βουλευτές για το Ελληνικό Κοινοβούλιο.

Η Ενιαία Θράκη επί δύο έτη είχε Γενικό Διοικητή με έδρα την Αδριανούπολη και 6 Νομούς. Δύο στη Δυτική Θράκη, που τελικά παρέμεινε στην Ελλάδα, και τέσσερις στη Θράκη ανατολικά του Έβρου (Σηλυβρία, Ραιδεστός κ.α). Η Ελλάς επί δύο έτη είχε σύνορα με την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην Τσατάλτζα, η οποία στα ελληνικά ονομάζεται Μέτραι (Επισκοπή Μετρών και Αθύρων). Δυστυχώς την Ανατολική Θράκη αναγκασθήκαμε να παραχωρήσουμε στην Τουρκία, αν και εκεί δεν έγιναν πολεμικές συγκρούσεις.

1923. Καταλύεται το σουλτανικό καθεστώς και ιδρύεται η Τουρκική Δημοκρατία με κυρίαρχη προσωπικότητα τον Κεμάλ Ατατούρκ. Στις 30 Ιανουαρίου 1923 η Σύμβαση Ανταλλαγής των Πληθυσμών, που υπεγράφη στη Λωζάννη, προβλέπει μεταξύ άλλων την ανταλλαγή των πληθυσμών με θρησκευτικό κριτήριο. Όσοι Έλληνες δεν σφαγιάστηκαν ή δεν έφυγαν κνηγνημένοι από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο έρχονται ως ανταλλάξιμοι στην Ελλάδα. Οι Μουσουλμάνοι του ελλαδικού χώρου φεύγουν για εγκατάσταση στην Τουρκία. Η Σύμβαση προβλέπει να παραμείνουν οι Έλληνες (ως εθνική μειονότητα) στην Κωνσταντινούπολη και οι Μουσουλμάνοι (ως θρησκευτική μειονότητα) στη Δυτική Θράκη. Στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφεται το τελικό έγγραφο από τα 16 που αποτελούν τη γνωστή ως Συνθήκη της Λωζάννης.

1924. Ολοκληρώνεται η ανταλλαγή των πληθυσμών. Από τους τελευταίους Ορθοδόξους Χριστιανούς που φεύγουν είναι και οι Έλληνες των Φαράσων της Καππαδοκίας με πνευματικό ηγέτη τον Άγιο Αρσένιο τον Καππαδόκη (Χατζηφεφεντή). Μεταξύ αυτών το βρέφος Αρσένιος, ο μετέπειτα Άγιος Παΐσιος ο Αγιορείτης. Την ίδια χρονιά ολοκληρώνεται και η εξόντωση άλλων Χριστιανικών πληθυσμών, όπως ήσαν οι Αρμένιοι και οι Ασσύριοι (Μονοφυσίτες).

Τα γεγονότα του 1922, γνωστά με τον γενικό όρο Μικρασιατική Καταστροφή, αποτελούν μία κλασική μορφή Γενοκτονίας. Οι Τούρκοι, αλλά και ορισμένοι Έλληνες αναθεωρητές, ισχυρίζονται ότι οι Τούρκοι απλώς αντέδρασαν στην παρουσία του Ελληνικού Στρατού. Όμως οι χρονολογίες τους διαψεύδουν. Ο διωγμός του Ελληνισμού αρχίζει το 1914 με τις σφαγές στα παράλια της Μικράς Ασίας, δηλαδή 5 χρόνια πριν από την αποβίβαση του Στρατού μας στη Σμύρνη. Για τις σφαγές του 1914 υπάρχει λεπτομερής καταγραφή στη Μαύρη Βίβλο του Οικουμενικού Πατριαρχείου, η οποία εκδόθηκε το 1919. Μην ξεχνούμε και τη σφαγή του

Ελληνισμού στη Βιθυνία της Μικράς Ασίας (Νίκαια, Νικομήδεια κ.α) τον Απρίλιο- Αύγουστο 1920, πριν παρέμβει εκεί ο Ελληνικός Στρατός.

Η νομική ορολογία περί Γενοκτονίας καθιερώθηκε διεθνώς με απόφαση του ΟΗΕ το 1948. Ο καθηγητής Διεθνούς Δικαίου και Εξωτερικής Πολιτικής Άγγελος Συρίγος, στο βιβλίο του “Ελληνοτουρκικές σχέσεις”, χρησιμοποιεί τα στοιχεία του ορισμού του ΟΗΕ για να αποδείξει ότι πράγματι το 1922 έγινε Γενοκτονία. Δεν λησμονούμε και τη Γενοκτονία των Ποντίων, η οποία άρχισε το 1916. Ο σωστός όρος, λοιπόν, είναι: Γενοκτονία του Ελληνισμού της Ανατολής.

Τον Αύγουστο και Σεπτέμβριο του 1922, λοιπόν, τα Κεμαλικά τουρκικά στρατεύματα διέπραξαν τα εξής στις περιοχές που κατέλαβαν:

1. Συνέλαβαν όλους τους άνδρες ηλικίας 16 έως 55-60 ετών και τους οδήγησαν στον θάνατο δια των σφαγών ή δια της ασιτίας και της εξαντλήσεως στα Τάγματα Εργασίας (πορείες υπό σκληρές συνθήκες και καταναγκαστικά έργα). Από τους 150.000 αμάχους που συνελήφθησαν στην περιοχή Σμύρνης έφτασαν στην Ελλάδα μόνον 320.
2. Προέβησαν σε μαζικές σφαγές Ελλήνων στη δυτική Μικρά Ασία (Αϊβαλί, Μοσχονήσια, Μαγνησία κ.α) όπως είχαν κάνει από το 1919 και στον Πόντο.
3. Κατέστρεψαν εσκεμμένως κατοικίες Ελλήνων με χαρακτηριστικό παράδειγμα την πυρπόληση της Σμύρνης.
4. Ανάγκασαν 1.000.000 Έλληνες να φύγουν ως πρόσφυγες για να γλυτώσουν τη ζωή τους.
5. Και όλα αυτά δεν έγιναν τυχαία ή από παρεκτροπές ατάκτων. Ήταν η συνέχεια ενός μελετημένου σχεδίου, το οποίο έθεσε σε ενέργεια το 1914 η ηγεσία των Νεοτούρκων για να εξοντώσει (ή εκδιώξει) όλους τους Χριστιανούς της Μικράς Ασίας (Έλληνες, Αρμενίους, Ασσυρίους κ.α).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Οικουμενικόν Πατριαρχείον 1919: Η Μαύρη Βίβλος διωγμών και μαρτυριών του εν Τουρκία Ελληνισμού (1914- 1918), επανέκδοση Αρσενίδης, Αθήνα 2001.

Άγγελος Συρίγος: Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2014.

Benny Morris- Dror Zeeni: Η Τριακονταετής Γενοκτονία, Ο αφανισμός των Χριστιανικών μειονοτήτων της Τουρκίας 1894- 1924, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2021.

Erik Zürcher: Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004.

Επίχαρις Μιχαηλίδου: Η Ιστορία ενός Βιθυνού, εκδόσεις ΕΑΡ, Αθήνα 2022.

Ιάκωβος Μιχαηλίδης: Μικρασιατική Καταστροφή, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2018

Κ.Χ. Ιανουάριος 2023